

31

nr 31

studia i rozprawy

ks. Janusz Lemański

**"Szukajcie dobra, a nie zła,
abyście żyli" (Am 5, 14a)**

**Wprowadzenie do profetyzmu
starotestamentalnego**

Tom 2

Dwunastu proroków mniejszych. Księga Barucha.

List Jeremiasza

ks. Janusz Lemański "Szukajcie dobra, a nie zła, abyście żyli"

9 788372 418661

WYDZIAŁ TEOLOGICZNY
UNIwersYTETU SZCZECIŃSKIEGO

Wydział Teologiczny
Uniwersytetu Szczecińskiego

STUDIA I ROZPRAWY

Rada naukowa serii
ks. dr hab. Zdzisław Kroplewski prof. US, ks. prof. dr hab. Zdzisław Lec,
ks. dr hab. Andrzej Offmański prof. US, ks. prof. dr hab. Marian Rusecki

Redaktor serii
ks. dr Andrzej Wańka

1. *Religie w dobie pluralizmu i dialogu*, red. A. Wańka (2004)
2. *Św. Otton z Bambergu – ewangelizator Pomorza. Jego kult do czasów współczesnych*, red. G. Wejman (2004)
3. *Polska katecheza wobec pluralizmu jednoczącej się Europy*, red. A. Offmański (2004)
4. *Biblioteki i archiwa kościelne na Pomorzu Zachodnim i ziemi lubuskiej. Zarys problematyki*, red. Z. Lec, G. Wejman (2005)
5. *Kościół rzymskokatolicki na Pomorzu Zachodnim i ziemi lubuskiej w latach 1945–2005*, red. G. Wejman (2005)
6. *New Age. Idee i implikacje*, red. A. Wańka (2005)
7. *Martyres tou lógu*, red. C. Korzec (2005)
8. *Małżeństwo i rodzina w panoramie współczesnych systemów*, red. A. Offmański (2006)
9. J. Lemański, *Arka Przymierza w dziejach narodu wybranego. Pomiędzy historią a teologią* (2006)
10. *Wspólna perspektywa filozofii i teologii*, red. R. Misiak (2006)
11. *Kalendarium Kościoła na Pomorzu Zachodnim i ziemi lubuskiej ze szczególnym uwzględnieniem lat 1945–2005*, red. G. Wejman (2007)
12. J. Nowaszczuk, *Miejsca wspólne łacińskich epitafiów epoki renesansu* (2007)
13. *Funkcja inicjacyjna katechezy w Kościele współczesnym*, red. K. Kantowski (2007)
14. *Recepcja Soboru. Niektóre wyzwania wobec życia i działania Kościoła 40 lat po Soborze Watykańskim II*, red. K. Półtorak (2007)
15. *Ochrona funkcji wychowawczej rodziny*, red. J. Krukowski, A. Maćkowski (2007)
16. E. Sienkiewicz, *Już i jeszcze nie. Doczesny i eschatologiczny wymiar ludzkiej nadziei* (2007)
17. *Troska Kościoła o współczesną polską młodzież*, red. A. Offmański (2008)
18. *Pontyfikat Jana Pawła II. Zagadnienia historyczno-społeczne*, red. K. Guzikowski, R. Misiak (2008)
19. *Kościół i media w perspektywie komunikacyjno-pastoralnej*, red. K. Łuszczek (2008)
20. *Johannes Pinski – prekursor posoborowej odnowy liturgicznej*, red. A. Krzystek (2008)
21. *Szatan w religii i kulturze*, red. S. Bukalski (2008)
22. *Kościół – communio jako podmiot i środowisko współczesnej katechezy*, red. A. Draguła (2009)
23. E. Sienkiewicz, *Nie lękaj się Europo* (2010)
24. *Między wiarą a zabobonem*, red. C. Korzec, J. Chapska (2010)
25. *Duszpasterskie i profilaktyczne aspekty służby penitencjarnej*, red. S. Bukalski (2010)
26. *Nadzieje i zagrożenia sekularyzacji*, red. C. Korzec, R. Misiak (2010)
27. *Współczesna katecheza liturgiczna. Liturgia w katechezie i szkolnym nauczaniu religii*, red. A. Offmański (2010)
28. J. Lemański, *„Niech przyjdzie do mnie, a dowie się, że jest prorok w Izraelu” (2 Krl 5, 8b). Wprowadzenie do profetyzmu starotestamentalnego, t. I: Profetyzm przedklasyczny. Prorocy więksi* (2011)
29. *Duszpasterstwo a psychoterapia*, red. S. Bukalski (2011)
30. *W dialogu ze Słowem. Biblia w katechezie i nauczaniu religii*, red. K. Kantowski (2011)

ks. Janusz Lemański

„SZUKAJCIE DOBRA, A NIE ZŁA,
ABYŚCIE ŻYLI”
(Am 5,14a)

WPROWADZENIE
DO PROFETYZMU STAROTESTAMENTALNEGO

t. II. Dwunastu proroków mniejszych. Księga Barucha.
List Jeremiasza

SZCZECIN 2012

Rada Wydawnicza
Urszula Chęcińska, Inga Iwasiów, Danuta Kopycińska, Izabela Kowalska-Paszt
Piotr Niedzielski, Ewa Szuszkiewicz, Dariusz Wysocki
Edward Włodarczyk – przewodniczący Rady Wydawniczej
Aleksander Panasiuk – przewodniczący Senackiej Komisji ds. Wydawnictw
Edyta Łongiewska-Wijas – redaktor naczelna Wydawnictwa Naukowego

Recenzent
ks. dr hab. Mariusz Rosik prof. PWT

Redaktor Wydawnictwa
Renata Czerwińska

Korekta
Hanna Naparty

Skład komputerowy
Ewa Radzikowska-Król

Projekt okładki
Krzysztof Adamski

© Copyright by Uniwersytet Szczeciński, Szczecin 2012

ISBN 978-83-7241-866-1

WYDAWNICTWO NAUKOWE UNIWERSYTETU SZCZECIŃSKIEGO

Wydanie I. Ark. wyd. 24,0. Ark. druk. 25,5. Format B5.

SPIS TREŚCI

Część pierwsza. KSIĘGA DWUNASTU PROROKÓW MNIEJSZYCH ...	9
1. KOHERENCJA KSIĘGI DWUNASTU PROROKÓW MNIEJSZYCH	10
2. HIPOTEZY DOTYCZĄCE POWSTANIA ZBIORU	12
3. OZEASZ	17
3.1. Prorok i jego czasy	18
3.2. Struktura literacka Księgi Ozeasza	23
3.3. Powstanie Księgi Ozeasza	26
3.4. Teologia	31
3.4.1. Ozeasz a inne tradycje starotestamentalne	32
3.4.2. Przymierze i poznanie Boga	34
3.4.3. Obce kultury	35
3.4.4. Sąd Boży	37
3.4.5. Boża miłość i wybawienie	37
3.4.6. Ozeasz w Nowym Testamencie	38
4. JOEL	40
4.1. Prorok i jego czasy	40
4.2. Struktura literacka Księgi Joela	43
4.3. Powstanie Księgi Joela	45
4.4. Teologia	48
4.4.1. Teologiczne zastosowanie cytacji	48
4.4.2. „Dzień JHWH”	51
4.4.3. Joel w Nowym Testamencie	55
5. AMOS	56
5.1. Prorok i jego czasy	57
5.2. Struktura literacka Księgi Amosa	66
5.3. Powstanie Księgi Amosa	69
5.4. Teologia	75
5.4.1. Bóg	76
5.4.2. Sprawiedliwość społeczna	77
5.4.3. Sąd Boży	78

5.4.4. Nadzieja na przyszłość	80
5.4.5. Amos w Nowym Testamencie	81
6. ABDIASZ	82
6.1. Prorok i jego czasy	83
6.2. Struktura literacka „Księgi” Abdiasza	87
6.3. Powstanie „Księgi” Abdiasza	89
6.4. Teologia	92
6.4.1. Zasada talionu i Królestwo Boże	93
6.4.2. Ostateczny sens historii	94
6.4.3. Abdiasz w Nowym Testamencie	95
7. JONASZ	97
7.1. Prorok i jego czasy	99
7.2. Struktura literacka Księgi Jonasza	101
7.3. Powstanie Księgi Jonasza	103
7.4. Teologia	109
7.4.1. Bóg Jonasza	111
7.4.2. Grzech – kara albo nawrócenie	113
7.4.3. Krytyka nacjonalizmu i partykularyzmu?	114
7.4.4. Dramat powołania prorockiego	116
7.4.5. Teologiczne znaczenie odniesień geograficznych	118
7.4.6. Jonasz w Nowym Testamencie	119
8. MICHEASZ	121
8.1. Prorok i jego czasy	122
8.2. Struktura literacka Księgi Micheasza	128
8.3. Powstanie Księgi Micheasza	129
8.4. Teologia	138
8.4.1. Oskarżenie	138
8.4.2. Zbawienie	140
8.4.3. Nowy Dawid?	142
8.4.4. Micheasz w Nowym Testamencie	145
9. NAHUM	146
9.1. Prorok i jego czasy	148
9.2. Struktura literacka Księgi Nahuma	155

9.3. Powstanie Księgi Nahuma	156
9.4. Teologia	164
9.4.1. Kara Boża jako akt sprawiedliwości	164
9.4.2. JHWH i Jego władza nad światem	169
9.4.3. Metafora „nierządnicy” (Na 3,4-7) jako problem teologiczny? ...	170
9.4.4. Nahum w Nowym Testamencie	171
10. HABAKUK	173
10.1. Prorok i jego czasy	176
10.2. Struktura literacka Księgi Habakuka	179
10.3. Powstanie Księgi Habakuka	180
10.4. Teologia	186
10.4.1. Teodycea	186
10.4.2. „Sprawiedliwy żyć będzie dzięki swej wierze” (Hb 2,4)	187
10.4.3. Habakuk w Nowym Testamencie	189
11. SOFONIASZ	191
11.1. Prorok i jego czasy	195
11.2. Struktura literacka Księgi Sofoniasza	203
11.3. Powstanie Księgi Sofoniasza	205
11.4. Teologia	208
11.4.1. Dzień JHWH	209
11.4.2. Teologia „ubogich”	212
11.4.3. „Praktyczny ateizm”	214
11.4.4. Sofoniasz w Nowym Testamencie	215
12. AGGEUSZ	217
12.1. Prorok i jego czasy	219
12.2. Struktura literacka Księgi Aggeusza	232
12.3. Powstanie Księgi Aggeusza	234
12.4. Teologia	238
12.4.1. Świątynia	239
12.4.2. Zorobabel jako Mesjasz?	242
12.4.3. Aggeusz w Nowym Testamencie	244
13. ZACHARIASZ	246
13.1. Prorok i jego czasy	248
13.2. Struktura literacka Księgi Zachariasza	254

13.3. Powstanie Księgi Zachariasza	262
13.4. Teologia	270
13.4.1. Nowa świątynia i nowa Jerozolima	271
13.4.2. Obce narody	272
13.4.3. Mesjasz	277
13.4.4. Zachariasz w Nowym Testamencie	279
14. MALACHIASZ	282
14.1. Prorok i jego czasy	289
14.2. Struktura literacka Księgi Malachiasza	292
14.3. Powstanie Księgi Malachiasza	296
14.4. Teologia	298
14.4.1. Przymierze	300
14.4.2. Właściwa odpowiedź na wybranie ze strony Boga	302
14.4.3. Monoteizm a kwestia rozwodów	304
14.4.4. Malachiasz w Nowym Testamencie	304
Część druga. W KRĘGU TRADYCJI JEREMIASZOWEJ	307
15.1. Księga Barucha	308
15.1.1. Autor i jego czasy	310
15.1.2. Struktura literacka Księgi Barucha	313
15.1.3. Powstanie Księgi Barucha	315
15.1.4. Teologia	317
15.2. List Jeremiasza	319
15.2.1. Autor i jego czasy	320
15.2.2. Struktura literacka Listu Jeremiasza	322
15.2.3. Powstanie Listu Jeremiasza	323
15.2.4. Teologia	325
BIBLIOGRAFIA	327
SKRÓTY BIBLIOGRAFICZNE	401
INNE SKRÓTY	405
SOMMARIO	407

CZĘŚĆ PIERWSZA

KSIĘGA DWUNASTU PROROKÓW MNIEJSZYCH

„A dwunastu proroków, niech ich kości wypuszczą pędy z ich grobu, mieli bowiem udział w zbawieniu Jakuba i pomogli mu ufną nadzieją” (Syr 49,10)¹. To najstarsze świadectwo istnienia zbioru, określanego dzisiaj mianem Dwunastu Proroków Mniejszych. Jego hebrajską wersję datuje się na około 190–180 rok przed Chrystusem. Sama liczba dwanaście może mieć swoje zakorzenienie w tradycji o dwunastu synach Jakuba. Zbiór prorocki w każdym razie nawiązuje, zdaniem Syracha, do osoby patriarchy, niosąc jego potomkom przesłanie nadziei i zbawienia. Znamienne jest, że mędrzec wspomina o nim w kontekście tzw. Pochwały Ojców (Syr 44,1-50,24), gdzie poza tym wymienia jeszcze tylko Izajasza (Syr 48,22), Jeremiasza (Syr 49,7) i Ezechiela (Syr 49,8). W podobnym czasie istnienie jednej Księgi Dwunastu Proroków potwierdza także Septuaginta (*dōdekaphēton*). Koncepcję traktowania wszystkich dwunastu proroków mniejszych jako jednej księgi kontynuuje potem zarówno tradycja żydowska (por. Talmud Babiloński *Baba Batra* 14b-15a; 4 Ezd 14,44; Józef Flawiusz, *Przeciw Apionowi*, 1,38-42), jak i chrześcijańska (por. św. Hieronim, wstęp do Wulgaty: *unum librum esse duodecym prophetarum*). Współcześnie uwzględnia się coraz częściej te historyczne świadectwa, rezerwując nazwę „księga” dla całego zbioru, zaś poszczególne jego części określając mianem „pism”.

¹ Na temat relacji pomiędzy grecką i hebrajską wersją tekstu por. J. Lemański, „*Sprawisz, abym ożył!*” (*Ps 71,20b*). Źródła nadziei na zmartwychwstanie w Starym Testamencie, Szczecin 2004, s. 365–367.